

EMBARGO tot maandagmiddag 6 september 2010, 15.30 uur

Opening Academisch Jaar 2010-2011

Wie bepaalt het universitaire onderzoeksbeleid? Studenten? Uitgevers?

Prof.dr. Henk Schmidt, Rector Magnificus

Aan de Nederlandse universiteiten wordt vijf keer meer onderzoek gedaan op het terrein van de psychologie dan onderzoek op het aanpalende terrein van de sociologie. Wat is daarvan de betekenis? Is onderzoek op het terrein van de psychologie intrinsiek meer waardevol dan onderzoek in de sociologie? Zijn onderzoekers op dit terrein meer excellent? Beantwoordt de psychologie urgenter wetenschappelijke of maatschappelijke vragen dan de sociologie? Heeft het ene vak meer potentieel voor wereldschokkende ontdekkingen dan het andere? Is het leuker? U kent wellicht het antwoord op deze vragen. Er is geen reden aan te nemen dat sociologie als domein van wetenschappelijke kennis in zichzelf inferieur is aan de psychologie. Integendeel, terwijl de psychologie zich tot en met de jaren zestig wentelde in een steriel behaviorisme, beleefde de sociologie een gouden eeuw vol tegenintuïtieve ontdekkingen, zoals de ‘self-fulfilling prophecy’, voor het eerst beschreven door Robert Merton in 1948, en de ‘ijzeren wet van de oligarchie’, geformuleerd door de Duitse socioloog Robert Michels.

Vanwaar dan die grote verschillen in aantallen wetenschappers voor beide vakgebieden? Dat komt doordat de hoeveelheid aandacht die aan onze universiteiten uitgaat naar bepaalde thema's niet gebaseerd is op de excellentie van het onderzoek naar die thema's, - of omdat die thema's veel nieuwe kennis opleveren die ons in staat stelt de wereld beter te begrijpen of hem te verbeteren met nuttige toepassingen - *maar op de aantallen studenten die een vak trekt.*

Het zijn dus de keuzes van Nederlandse studenten die het universitaire onderzoeksbeleid bepalen. Niet de onderzoekers, niet hun decanen, niet de universitaire bestuurders, **zelfs** niet de minister, maar de Nederlandse student bepaalt, zonder het te weten, het onderzoeksbeleid in dit land. Hoe meer studenten voor een bepaald vak

kiezen, hoe meer onderzoek op dat terrein mogelijk wordt. Tonen ze een voorkeur voor communicatie dan gaan wij communicatieonderzoek doen. Kiezen ze massaal voor bedrijfskunde, de universiteiten storten zich op bedrijfskundig onderzoek. Gaat geen student meer onderwijskunde studeren: exit onderwijskundig onderzoek, hoe internationaal aansprekend dat ook is. Men zou zelfs kunnen volhouden dat de relatief geringe vooruitgang die de laatste dertig jaar in de sociologie geboekt lijkt, op het conto geschreven moet worden van de beperkte belangstelling van studenten voor dat vak.

Hoe komt dat? Eenvoudig: de overheid geeft aan de universiteiten voor elke student die een bepaald vak gaat studeren een opslag voor wat *onderwijsgebonden onderzoek* heet. Hoe meer studenten dus, hoe meer onderzoek in dat vak. Natuurlijk, **Colleges van Bestuur doen al sinds** jaar en dag pogingen om onderzoek meer prestatiegebonden te financieren. Zij baseren zich daarbij noodgedwongen op de uitkomsten van externe onderzoeksvisitaties. Daar echter bijna heel onderzoekend Nederland tegenwoordig in de categorieën vier (“goed”) of vijf (“excellent”) valt, zijn dergelijke collegiale oordelen niet meer voldoende onderscheidend om beleid mogelijk te maken. Eindresultaat is ook in dat geval dat het volume aan studenten beslissend is bij hoeveel onderzoeksmiddelen een faculteit krijgt toegewezen.

Als u het met me eens bent dat financiering van onderzoek vooral gedreven zou moeten worden door aantoonbare kwaliteit, dan zouden we eigenlijk iets moeten doen aan deze ongewenste rol van studentvoorkeuren bij het onderzoeksbeleid. De kwaliteit van het onderzoek zou centraal moeten komen te staan, los van de belangstelling van de student. *Binnen* verschillende faculteiten worden al pogingen gedaan om onderzoeksmiddelen toe te wijzen op grond van bewezen kwaliteit. Waar ik voor pleit is kwaliteit ook een centrale rol te laten spelen bij toewijzing *tussen* faculteiten. Ik meen dat de tijd voor een dergelijke aanpak van dit probleem gekomen is. Wellicht dat de door de minister bij herhaling aan de Erasmus Universiteit toegezegde alfa-gamma-middelen daarbij een rol zouden kunnen spelen. Met de decanen wil het College van Bestuur de komende tijd graag in gesprek treden over hoe financiering van onderzoek aan onze instelling sterker dan tot nu toe het geval is de sterktes en zwaktes van de aanwezige onderzoekers kan weerspiegelen.

De vraag **die** daarbij natuurlijk onmiddellijk gesteld zal worden, is welke de criteria zouden moeten zijn op grond waarvan middelen zouden moeten worden toegewezen. Discussies over kwaliteit van wetenschappelijk onderzoek worden vaak gefrustreerd door verschil van mening over wat kwaliteit eigenlijk betekent in deze context. Gaat het daarbij om productiviteit van onderzoekers? Om maatschappelijk nut? Om de reputatie van onderzoekers in de ogen van hun *peers*? Aantallen citaties? Publicaties in top-tijdschriften zoals *Nature* of *Science*? Hoe vaak onderzoekers op de televisie of in de krant verschijnen? Elke combinatie van die criteria heeft zijn eigen aanhangers en toepassing ervan leidt tot verschillende uitkomsten. Bovendien bestaat bij velen de vrees dat beoordeling van kwaliteit op grond van dergelijke indicatoren en het daarop baseren van financiën tot perverse activiteiten leidt. Zo komt het soms voor dat onderzoekers om hun productiviteit in de ogen van beoordelaars te verhogen de verleiding niet kunnen weerstaan hun onderzoek op te delen in kleinere stukken die separaat gepubliceerd worden. Het gewicht dat de invloedrijke *Academic Ranking of World Universities* van de Shanghai Jiao Tong Universiteit geeft aan de aantallen Nobelprijswinnaars die bij een wetenschappelijk instituut werken of gewerkt hebben, heeft geleid tot een transfermarkt van dergelijke laureaten met bijbehorende salaris effecten.

Niettemin lijkt het mij onvermijdelijk binnen de academie de discussie over kwaliteit te voeren. Als wij het niet doen, doen anderen het wel. En een rationele afweging van de verdeling van schaarse middelen kan niet zonder indicator van kwaliteit.

Ik heb daarbij een voorkeur voor citatieanalyse als indicator van kwaliteit. Immers, het doel van wetenschap is natuurlijk interessante ontdekkingen te doen en de consequenties van die ontdekkingen voor wetenschap en samenleving te doorgronden. Maar die ontdekkingen moeten wel gecommuniceerd worden. Wij schrijven en publiceren om door anderen gelezen te worden. Gregor Mendel, de **Tsjechisch-**Oostenrijkse monnik, ontdekte al in 1865 de naar hem genoemde erfelijkheidswetten. Het duurde echter tot het begin van de twintigste eeuw tot zijn wetten herontdekt werden door de Nederlander Hugo de Vries, omdat Mendel zijn vondsten in een lokaal blad voor natuurvorschers had gepubliceerd. Als je niet gelezen wordt, bestaat je werk niet en kan het geen bijdrage leveren aan de groei van wetenschap. Het citeren van wetenschappelijk

werk door anderen is daarbij de meest directe aanwijzing dat dat werk verschil maakt. Dichterbij de kern van wat wetenschap goed maakt kunnen we waarschijnlijk niet komen.

Tussen wetenschappers die zich met universalia bezighouden en die vooral in het Engels publiceren, zoals natuurwetenschappers, economen en psychologen, bestaat in belangrijke mate overeenstemming over het nut van citatieanalyse als instrument voor kwaliteitscontrole en verfijnde aanpakken zoals die van het Leidse Centrum voor Wetenschaps- en Technologiestudies (CWTS) maken het mogelijk op faire wijze ook tussen wetenschapsgebieden te vergelijken. Voor de cultuurwetenschappen, **zoals geschiedenis en rechtsgeleerdheid, bestaat** een vergelijkbare aanpak nog niet, omdat wetenschappers uit die domeinen vooral in de landstaal publiceren, waarbij bovendien Het Boek nog een centrale rol speelt als medium van communicatie. Voor deze laatste collega's geldt echter onverminderd dat wie niet gelezen wordt, geen bijdrage aan de wetenschap **levert. Ergo kunnen ook bij de cultuurwetenschappen vergelijkbare methoden van citatieanalyse worden toegepast, eventueel beperkt tot de landstaal.** Het College van Bestuur heeft daarom het CWTS gevraagd een proefproject te instigeren waarin voor een beperkt aantal vakken een poging wordt gedaan kwaliteit in termen van *ationale resonantie* te meten. De resultaten daarvan komen hopelijk deze winter beschikbaar.

Essentieel voor wetenschap is dus de mogelijkheid met anderen te communiceren, omdat het delen van kennis met anderen kritiek mogelijk maakt en productie van nieuwe ideeën stimuleert die de kern vormen van wetenschappelijke vooruitgang. Maar als communicatie van vondsten en ideeën cruciaal is voor de wetenschap, dan moet die kennis ook breed *toegankelijk* zijn. Dat laatste is onvoldoende het geval. Onze collega-onderzoekers in minder rijke landen in oost en zuid hebben aanzienlijk minder toegang tot wetenschappelijke kennis dan wij, en kunnen dus ook minder bijdragen, omdat voor toegang tot die kennis *betaald* moet worden. In Nederland alleen al leggen de universiteiten 35 miljoen euro per jaar neer voor licenties die toegang bieden tot wetenschappelijke tijdschriften. De samenleving betaalt dus in feite twee maal voor wetenschappelijk onderzoek: bij de productie ervan en om het geproduceerde vervolgens te kunnen lezen.

De *Open Access (Vrije Toegang)*-beweging van wetenschappers, universiteiten en overheden wil wetenschappelijke kennis gratis beschikbaar maken op internet. De Amerikaanse overheid is ons daarin al voorgegaan. De Obamaregering streeft ernaar dat vrijwel al het federaal gefinancierd onderzoek *Open Access* gepubliceerd wordt. Het gaat daarbij om honderdduizenden artikelen per jaar die, nu en in de toekomst, kosteloos toegankelijk worden. Daarmee komt het ideaal van vrij toegankelijke kennis, zo belangrijk voor de groei van de wetenschap en maatschappelijke rechtvaardigheid, naderbij.

Echter, *Open Access* publiceren is niet alleen maatschappelijk en wetenschappelijk gewenst, **het** heeft ook voor de individuele onderzoekers duidelijke voordelen. De belangrijkste ervan zijn de onmiskenbaar toegenomen *toegankelijkheid* en gegarandeerde *duurzaamheid* van wetenschappelijke output. Uit onderzoek is gebleken dat *Open Access* publiceren leidt tot een toename van het aantal citaties van wetenschappelijk werk en dus van de citatie-impact van dat werk.

Om al deze redenen wil het College van Bestuur dit academisch jaar een ‘grote sprong voorwaarts’ maken met betrekking tot Open Access publiceren. In 2006 is besloten dat alle promovendi een digitale versie van hun proefschrift bij het EUR repository *RePub* moesten aanleveren. RePub is ons door de Universiteitsbibliotheek onderhouden ‘*institutional repository*’. Het omvat al meer dan 15.000 EUR-documenten.

Het College van Bestuur zal de genoemde verplichting nu per 1 januari a.s. uitbreiden tot alle publicaties van de EUR- en Erasmus MC-onderzoekers. Wij verwachten daarbij van wetenschappers dat zij de zogenaamde auteursversie van hun publicaties bij RePub deponeren op het ogenblik dat zij – na *peer review* en correctie – dezelfde finale versie aan hun uitgever doet toekomen. RePub zorgt ervoor dat de opslag gebeurt conform de vereisten van de betreffende uitgever.

Tenslotte doe ik waar het deze dag mede om begonnen is: **ik** verklaar het academisch jaar 2010-2011 voor geopend en wens in het bijzonder de studenten die hier vandaag in groten getale aanwezig zijn veel succes.

